

La *Germandat* de la canònica de Santa Maria de Solsona. Segles XI-XIII

JORDI TORNER PLANELL

La vida a les canòniques, als monestirs i altres institucions religioses ens ofereix múltiples temes per estudiar, ja siguin litúrgics, econòmics o socials. En el present article ens centrarem en un aspecte molt concret de la canònica de Santa Maria de Solsona: la *Germandat de Santa Maria de Solsona*.

Les anomenades *germandats*, *confraternitas* o *familiaritas* van ser un fenomen molt estès a les institucions religioses des de l'Alta Edat Mitjana fins al segle XIII. Antoni Pladevall remarca la implantació i la rellevància del moviment canonical a Catalunya al llarg dels segles XI al XIII¹. Va comptar amb uns antecedents que poden recular a l'època visigòtica. Així, la *regula comunis*, com assenyala Josep Orlandis², ja establia i recollia la recepció de famílies senceres en l'àmbit monacal.

La vinculació dels fidels a les esglésies i als monestirs pot adoptar formes molt diverses i agrupa diferents grups (oblats, donats, familiars...) que sense formar part, de forma estricta, de la comunitat monàstica o canonical, hi estan units per lligams més o menys intensos i, tots ells, formen la *germandat* o *familiaritas* d'una institució eclesiàstica. La implantació de les *germandats* va ser força comuna al conjunt de les institucions religioses. La trobem a les canòniques,

---

1 PLADEVALL, Antoni i CATALÀ ROCA, Francesc. *Els monestirs catalans*. Barcelona: Edicions Destino, 1978, p. 17-19, 58-60.

2 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 239.

Miniatura del *Liber Feudorum Ceritaniae*, representant una convinença. Arxiu de la Corona d'Aragó

als monestirs o a les ordres militars. Alhora, com hem assenyalat, adopta nivells, graus i fórmules de vinculació molt diverses; aquesta és afavorida per la seva estructuració jurídica, basada en acords i pactes individuals. Així, les relacions que es podien establir presenten una casuística molt rica i variada. Una de les seves característiques és la inclusió d'homes, dones i nens de tots els estaments, reforçant la transversalitat i universalitat de la *germandat* o *familiaritas*. Les relacions jurídiques que s'estableixen entre les institucions i els fidels poden adoptar denominacions diverses. El seu caràcter individual fa difícil, en ocasions, poder escatir-les de forma completa: no hi ha un únic patró, ans al contrari.

El pare Josep Orlandis³ en va fer una classificació i sistematització que encara avui continua essent d'utilitat per a mostrar-nos aquesta realitat polièdrica i ens assenjala:

[...] podemos afirmar en definitiva que la "Regula comunis" abrió las puertas de los cenobios a los laicos, hombres y mujeres, que quisieran hacer entrega de sí mismos al Abad y, sujetos a él, vivir allí de manera estable.

El mateix autor⁴ ens posa de manifest que:

[...] las voces *frater*, *cofrater* y *familiar* fueran las más usadas para designar su situación frente a aquella. Pero otras denominaciones se emplean con análoga significación, el acto que se realiza al vincularse a una iglesia es una entrega personal, una "traditio", y por ello varios vocablos recogen este aspecto: al *familiar* se le llama "traditio, oblatio, dato, donatus". En muchos casos el monasterio aseguró a ciertos familiares una ración alimenticia y la vestimenta necesaria. A éstos se reservan los apelativos de "proebendarii, portionarii y racioneros" Carácter más impreciso tienen otras designaciones, bien por su vaguedad, como los *socius* y *amicus*, bien por prestarse a confusiones, como las de *canonicus*, *conversus* o *professus*.

En l'exercici d'endinsar-nos en les diferents tipologies i els diferents matisos que presenten les *germandats* o *familiaritas* són molt interessants els concilis lateranenses de 1179 i 1215, que ens proporcionen importants dades i informacions sobre el fenomen. Ens trobem en un context marcat per la reforma gregoriana i uns corrents que porten a un enfortiment i centralització de la figura del Papat. En el concili de 1179 s'aborda l'estatus jurídic dels familiars i el paper de l'autoritat episcopal sobre els mateixos. En el concili de 1215⁵, reunit sota l'autoritat del Papa Inocenci III, s'estudia el tema dels drets de sepultura dels *familiaritas* i al fer-ho s'estableix una classificació. Així, distingeix entre:

3 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 243.

4 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 247.

5 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 375.

- els laics que s'han donat
- els que hagin donat la totalitat dels seus béns, encara que conservin l'usdefruit vitalici
- els que a canvi d'una almoïna o donació rebin el benefici de la fraternitat

Aquesta classificació, més enllà dels drets de sepultura, ens posa de manifest la varietat de relacions que es podien establir entre els membres de la *familiaritas* i els monestirs i les canòniques. El grau de vinculació podia ser molt diferent segons els casos.

Josep Orlandis⁶ assenyala que el trànsit de l'Alta Edat Medieval a la Baixa Edat Medieval comportarà l'aparició dels corrents que van fer evolucionar la figura de la *familiaritas* vers noves figures jurídiques –separades dels monestirs i les canòniques–, com les confraries o les ordes militars.

1. La Germandat de Santa Maria de Solsona. Qüestions prèvies i recopilació de notícies

Domènec Costa i Bafarull⁷ autor de *Memorias de la Ciudad de Solsona y su Iglesia* va dedicar el capítol XIV a l'estudi d'aquesta institució i

constata la seva importància i diversitat a la canònica solsonina. Manel Riu⁸ en el seu article “La canònica de Santa Maria de Solsona. Precedents medievals d'un bisbat modern” copsa la importància d'aquesta institució en la canònica solsonina i li dedica un apartat, ressaltant el seu caire social però, també, l'aspecte polític i militar que, en ocasions, posava de manifest. Pere Benito⁹ en un treball intitulat “Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del *victum et vestitum* en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XIII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social” ens presenta una anàlisi de la institució de la *familiaritas* centrada en la seva vessant social. Esmenta diferents casos de la canònica solsonina.

Per l'aplec i recollida de documentació ens hem basat, principalment, en documentació publicada, tot i utilitzar, també, puntualment, documentació inèdita. Els llibres de Domènec Costa i Bafarull, Antoni Llorens i Antoni Bach han estat fonamentals i, en menor mesura, s'han utilitzat altres fonts editades¹⁰.

6 ORLANDIS, José. “Traditio corporis et animae”. A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 378.

7 COSTA i BAFARULL, Domingo. *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*. Barcelona: Balmes, 1959, 811p.

8 RIU, Manuel. “La canònica de Santa Maria de Solsona. Precedents medievals d'un bisbat modern”. A: *Urgellia*, II. La Seu d'Urgell, 1979, p. 211-256.

9 BENITO, Pere. “Entre la beneficiencia y la *familiaritas*: la contratación del “victum et vestitum” en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social”. A: *Anuario de Estudios Medievales*, 34, 1, . Barcelona, 2004, p. 3-30.

10 En aquest apartat hem utilitzat principalment el diplomatarí de l'Arxiu Diocesà de Solsona publicat fins al segle XII per Antoni Llorens i Antoni Bach a la revista *Urgellia* i a la Fundació Noguera, però també l'obra de Costa i Bafarull, diferents treballs de Manel Riu, Francesc Rodríguez, Jaume Villanueva i Cebrià Baraut. També hi hem inclòs referències d'algun document inèdit de l'Arxiu Diocesà de Solsona. Agraïm l'atenció de Josep Porredon.

Atès que allò determinant és l'estudi del seu conjunt, no hi hem inclòs nota individualitzada de cada document. Un comentari sobre les fonts i la bibliografia:

ADS. Cartoral núm. 1

Antoni Bach:

-Col·lecció Diplomàtica del monestir de Santa Maria de Solsona: El Penedès i altres llocs del comtat de Barcelona (segles X-XV).

-Diplomatari de l'Arxiu Diocesà de Solsona (1101-1200).

Cebrià Baraut:

- A la revista *Urgellia* diferents articles formant el diplomatarí dels documents de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell. Domènec Costa i Bafarull:

-En la seva obra *Memorias de la ciudad de Solsona* [...] publica uns annexes amb la transcripció de diferents documents. Alguns dels documents que publica, també es troben en l'obra de Paul F. Kher.

Antoni Llorens:

- A la revista *Urgellia* inicia la publicació dels documents de l'Arxiu Capitular de Solsona que, després, continuarà Antoni Bach a la mateixa revista.

Manel Riu:

- Farà diferents aportacions que publicarà a la revista *Cardener* i a la revista *Urgellia*.

L'estudi de la germandat solsonina ens trasllada a una anàlisi més àmplia i ens planteja qüestions com conèixer el seu paper i la seva importància i veure'n la seva evolució. També ens sorgeixen preguntes respecte a les motivacions (religioses, econòmiques o socials) que impulsaven els individus o les famílies a entrar a formar part de les institucions religioses. El treball de Josep Orlandis Rovia¹¹ "Traditio corporis et animae" publicat per primera vegada l'any 1954 i reeditat l'any 1971, continua essent imprescindible per abordar aquest tema que en els darrers anys ha conegut altres interessants aportacions.

Respondre o intentar respondre a aquestes preguntes significa fer un esforç de quantificació i, alhora, ser conscients que ens trobem davant d'algunes limitacions que haurem de tenir presents en la nostra tasca. Aquestes ens les marca la documentació que ens ha arribat i altres factors com les dades que ens transmet aquesta documentació. La informació dels diplomes, per les seves pròpies característiques, en ocasions és lacònica i ens planteja dubtes interpretatius. En el present article intentarem fer-ne un estudi i aprofundir en el seu coneixement.

En aquest apartat aportem el conjunt de notícies conegudes sobre la germandat de la canònica solsonina. La recopilació que hem elaborat està concebuda en un sentit ampli, hi hem inclòs des de les notícies de les persones que hi volen ser enterrades fins a altres que hi ingressen en qualitat de canonges. En aquest darrer cas, la tipologia és ben diversa, la figura de canonge podia tenir un caràcter pràctic o

MDCS (Museu Diocesà i Comarcal de Solsona). Columna historiada. *Josep i Maria*. Atribuït al taller de Gilabert de Tolosa. Escultura de pedra. Entre 1161 i 1195. Procedència: Claustre de la Catedral de Santa Maria, Solsona (el Solsonès)

bé podia tenir un caràcter honorífic com és el cas del comte-rei Alfons I. També hem de tenir present que, en ocasions, és el resultat de pactes i resolucions de conflictes entre Santa Maria de Solsona i la noblesa o importants propietaris rurals.

Per l'exposició de les diferents notícies de la germandat hem seguit un doble criteri. Hem

---

Francesc Rodríguez:

- Els seus estudis sobre els vescomtes de Cardona i, sobretot, la seva obra sobre l'Arxiu Ducal a la Fundació Noguera són aportacions importants.

Joan Serra Vilaró:

- Té diferents estudis sobre la família dels Miró, els senyors de Portell o el castell de Riner que aporten documentació interessant pel nostre estudi. Publicats al *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya* o a l'*Analecta Sacra Tarraconensis*.

Altres autors que hem tingut en compte han estat Josep M. Font i Rius, Andreu Galera, F. Miquel o l'obra clàssica de Jaume Villanueva.

11 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monásticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 239.

elaborat uns grups que tenen com a element determinant i estructurador la vinculació que s'estableix entre la persona que hi ingressa i la canònica. Hem de diferenciar-ho de les causes o els elements que motivaran aquella decisió. La vinculació s'estableix en els pactes jurídics en el moment d'entrada a la germandat o *familiaritas*.

No podem deixar d'assenyalar que, sovint, hi ha dificultats alhora d'encabir un determinat cas en un grup o en un altre; la raó rau en el fet que hi ha multitud d'elements que conflueixen en la relació que s'estableix. Hem d'escatir quins tenen un major pes en la vinculació amb la canònica. N'hem elaborat una classificació que, tot seguit, presentem:

1.1. Lliurament espiritual

L'espiritualitat és comuna en tots els casos però en aquests és l'eix central. Els camins que hi porten poden ser molt diversos: des de l'ingrés per devoció fins a l'entrada per fermar un pacte amb motiu d'unes disputes entre la canònica i membres de la noblesa.

1.2. Beneficis espirituals en el pas a l'altra vida

En aquest grup, els avantatges que comporta la vinculació amb la canònica es manifesten després de la mort del beneficiari, com poden ser l'adquisició de la condició de canonges en el moment del traspàs, ser enterrat a la canònica o bé altres beneficis espirituals que es manifesten en el pas a l'altra vida.

1.3. Lliurament del fill

El sentiment religiós i l'espiritualitat dels pares vers els fills però, també, assegurar la seva manutenció, són dos elements importants que conflueixen en aquest grup, caracteritzat per l'aportació del fill o dels fills a la canònica per part dels progenitors.

1.4. El *victum et vestitum*

L'aliment i el vestit. Assegurar la manutenció, és l'element central. En alguns casos estarà

molt relacionat amb l'anterior grup però, en aquest cas, és l'element principal i pot incloure a qualsevol membre de la família. Ens introdueix el tema de la vessant social, sobre el qual tornarem més endavant.

1.5. Protecció a Santa Maria de Solsona

En aquest grup hi hem inclòs diferents documents que ens mostren la protecció de l'estament nobiliari a la canònica solsonina. L'element espiritual, militar i, alhora, de prestigi hi són ben presents.

1.6. Al servei de Santa Maria de Solsona

Sota aquest títol agrupem tots aquells casos en què els fidels entren al servei de la canònica, rebent un encàrrec per desenvolupar tasques concretes. Un exemple característic és l'encomanament del regiment d'una església al servei de Santa Maria.

1.1. Lliurament espiritual. Recopilació de notícies.

El primer document que trobem formant part d'aquest grup és de l'any 1099. Pere Brocard i la seva muller Toda es lliuren a la fraternitat de Santa Maria de Solsona. Pel contingut del document es dedueix el seu caràcter de nobles i fan donació a la canònica solsonina de l'església de Santa Maria de Biosca situada al castell de Biosca.

Ramon Arnau de Joval, l'any 1130, es donarà a l'església de Santa Maria de Solsona i, en un altre document al cap de deu anys, el 1140, es reafirmarà aquest lliurament. En el primer trobem la fórmula *dono et trado me ipsum* i en el segon *trado me ipsum ecclesie iam dicte Sancte Marie de Solsona*. Entre els dos documents hi ha algunes diferències que hem de destacar: el primer document expressa el vistiplau, tant del seu pare Arnau Joval com del seu germà Berenguer Joval; en el segon, es tracta d'una decisió individual que ja no precisa del consentiment familiar i actua amb la condició de canonge.

L'any 1143, Ponç Hug, d'acord amb la seva muller i fills, es dóna a la canònica per seguir la

regla de sant Agustí. Fa donació d'un molí del riu Cardener, sota l'església de Santa Maria de la Ribera. També aporta el mas Cúrria d'Ardèvol i uns drets sobre la dominicatura del castell de l'Avellana. El mateix any, Arnau Pere, la seva muller Guilla i la família donen a Santa Maria de Solsona la part del delme d'uns molins que tenen al Segre, a la ribera de Sió, i entren a formar part de la germandat solsonina. La fórmula que s'utilitza és la següent: *Et ego Gauzpertus, Celsone prepositus, cum ceteris fratribus donamus et concedimus omnibus vobis suprascriptis firmitatem et societatem in omnibus nostris beneficiis in vita sive in morte*. És a dir, entren a formar part de la societat i gaudiran dels seus beneficis tant en la vida com en la mort.

L'any 1152 Ramon es dona a Santa Maria de Solsona i vol reparar el mal que ha fet a la canònica i al seu mestre Poncell; també aporta un alou de Puig Baladrós i vol ser enterrat al cementiri de la canònica. L'any 1161 Ramon de Biosca, penedit dels seus pecats, es lliura a Santa Maria, amb el seu cavall, les armes i altres béns, on vol ser enterrat. L'any 1173 es documenta un nou ingrés a la germandat solsonina, en aquest cas, de Guillem de Passanant i, com en altres casos, la fórmula utilitzada és [...] *damus tibi Guilelmo partem et societatem in omni beneficio ecclesie nostre, tam in vita quam in morte*. El document que ens testimonia l'entrada a la *familiaritas* de Santa Maria és una definició. Aquesta tipologia documental sorgeix de l'acceptació d'una resolució judicial per part de les persones perdedores i s'estableixen un seguit de reparacions i nous pactes i, sovint, uns lligams que reforcen la vinculació entre les dues parts i cerquen donar garanties a la nova situació. En aquest context es documenta l'entrada de diferents nobles a la germandat solsonina, ja sigui en la seva persona o en la figura d'un membre de la família com pot ser un fill. L'any 1172 Arnau Miró d'Odèn entra a Santa Maria de Solsona per ser canonge seguint la regla de sant Agustí.

Fotografia de Sant Esteve d'Olius, des del cementiri modernista d'Olius. Aquest sector tingué gran importància en la política patrimonial de la canònica solsonina. ACS (Arxiu Comarcal del Solsonès) / Arxiu Vicens

L'any 1175, Guillem de Berguedà i la seva muller, Berenguera, juntament amb els seus fills, fan un seguit de donacions a la canònica. Així mateix, Berenguera es dona ella mateixa. La fórmula d'acceptació per part de la comunitat és la següent: *donamus tibi Berengarie prenominate talem partem in omnibus beneficiis nostre ecclesie, sicut uni de sociis nostris*. L'any següent, Andreu de Bellver es dona a la canònica per ser canonge i hi aporta alguns béns de Talarn.

L'acceptació de Ramon Biosca, l'any 1177, per part de la canònica és el resultat d'un seguit de disputes i pactes entre aquesta i la família. És un bon exemple per il·lustrar la voluntat col·lectiva en la decisió d'incorporar-se a la vida comunitària, transcendint el caràcter individual. Ramon Guspí, l'any següent, entra a la canònica per viure segons la regla de sant Agustí; aporta un honor que té al lloc d'Albar i Artigues, del terme de Pinell. Un altre exemple el tenim l'any 1181 quan Sança de Valltallada, d'acord amb el seu marit i fills, es dona a la canònica i aporta una parellada de terra del terme de Novella.

Maria d'Almenara —neta del comte Pero Ansúrez—, l'any 1183, es lliura a la germandat de Santa Maria i acorden el regiment de l'església de Sant Ciprià d'Abasta i diferents

terres. D'aquesta manera passa a gaudir dels beneficis espirituals de l'església solsonina. En diferents casos trobem la fórmula de l'entrada a la germandat amb l'opció d'accedir a la condició de canonge; és el cas de Bernat de Vergós, l'any 1185.

Uns anys més tard, el 1190, Pere i Ponç de la Llena es donen a la canònica i aporten diferents béns. Pere de la Llena, en el seu testament de l'any 1191 disposa ser enterrat a Santa Maria de Solsona.

L'any 1190 es signen un seguit de pactes entre la canònica solsonina i Pere de Llobera. Aquest hi aporta el castell de Portell i rep un préstec de 100 sous barcelonesos i 200 sous jaquesos. Així mateix, conservarà una part de les rendes del castell en vida; després, tot passarà a la canònica solsonina. El document inclou l'homenatge que Arnau d'Avinyó, per manament del seu senyor, fa al preposit Bernat. Aquest, amb el conjunt de la comunitat, el rebrà com a *fraterm et canonicum*. També donarà el seu cos per a ser enterrat en el cementiri de Santa Maria. El mateix any, Arnau de Sanaüja entrarà a la canònica i aportarà uns alous. L'any següent es donaran a la canònica Ramon de Correà i Berenguer d'Aleny; aquest darrer cas es formalitzarà per mitjà d'un document de compra-venda d'uns honors que té a Portell, que adquireix la canònica. L'adquisició s'inscriu en la política d'arrodonir el seu patrimoni en aquell sector. La fórmula que tanca les diferents clàusules del document és interessant i ens diu *Ego quoque Bernardus Celsonensis prepositus, cum consilio fratrum meorum, damus tibi Berengario parte in omnibus beneficiis ecclesie nostre, in vita et in morte, quasi uni de familiaribus nostri*. És a dir, gaudirà dels beneficis de l'església solsonina en la vida i en la mort, i és considerat, gairebé, com un membre de la *familiaritas* o germandat de la canònica.

L'any 1194, Dalmau, d'acord amb la seva família, es dona a l'església solsonina i aporta diferents béns. La fórmula que s'empra en la

seva admissió és la següent [...] *damus tibi Dalmacii societatem et participacionem bonorum Celsonensis ecclesie* [...]. Pere de Paganell, l'any 1195, és admès a la confraria de la canònica. El mateix any, Berenguer de Vallferosa i el seu fill Pere -de forma condicional- es donen a l'església solsonina.

L'any 1196, Ramon Nuet es lliura a l'església de Solsona per seguir la regla de sant Agustí, aportant diferents alous. L'any 1198, Berenguer de Viver i el seu germà Arnau entren a la confraria solsonina. Aporten el mas Cabeça que tenen a Portell, que tindran en usdefruit en vida. El preposit i els canonges els admeten en el benefici espiritual com a *socios et confratres*. En els inicis del segle XIII, l'any 1201, Guillem Noed es dona a Santa Maria de Solsona per ser canonge; també aporta unes terres de Bergús i sis mitgeres de blat.

L'any 1212 tenim la notícia del lliurament de Pere de Menargues al preposit Bernat i a Santa Maria de Solsona amb tots els seus béns per viure al monestir. Domènec Costa i Bafarull assenyala que a finals del segle encara funcionava la germandat de Santa Maria i posa de manifest el cas de la comtessa de Foix i vescomtessa de Castellbó, Brunicida, que en el necrologi de la canònica rep el tractament de *soror nostra*. L'existència de membres femenins formant-ne part està plenament documentada, és un fet que entra dintre la normalitat de l'època.

1.2. Beneficis espirituals en el pas a l'altra vida. Recopilació de notícies

El caràcter i els elements defintoris d'aquest grup fan que una de les tipologies documentals més característiques siguin els testaments. El primer document d'aquest apartat és el testament de Guillem Arnau de l'any 1089 on estableix, entre altres disposicions, la demanda de ser enterrat a Santa Maria de Solsona. L'any 1097, Pere Miró fa donació a Santa Maria de Solsona i a la seva canònica -tal i com havia deixat establert la seva mare tres anys abans en

les seves voluntats testamentàries- de diferents béns de l'Abella i de la Vansa, uns molins de Freixa i altres honors; en gaudirà mentre visqui i després passaran a la canònica. A la seva mort vol ser enterrat a Santa Maria de Solsona. L'any 1098 el cavaller Ramon Bernat fa testament de nombroses deixes a institucions religioses; així mateix, vol ser enterrat a Santa Maria de Solsona.

L'any 1099 és el cavaller Pere Arlovi qui manifesta la seva voluntat de ser sebollit a Santa Maria de Solsona. En el mateix any, el prevere Erimand fa donació a la canònica dels béns que li havien pervingut dels seus pares dels termes de Terrassola i del castell de Pinell i expressa la voluntat de ser enterrat a Santa Maria de Solsona. El cavaller Babot, l'any 1145, en les seves darreres voluntats, també expressa el desig d'adquirir la condició de canonge i ser sebollit a la canònica solsonina [...] *dimitto corpus meum et facio me channonicum Sancte Marie Solsona* [...]. Uns anys més tard –1154- Bernat d'Oliana s'ofereix a la canònica solsonina, li lliga diferents béns d'Oliana, Vilanova i Puigmelòs, atorga seixanta sous i demana que cremi una llàntia a l'església de Santa Maria. L'any següent es lliura Alegret de Tàrraga –s'estableix la possibilitat de fer vida canonical- i també dóna el seu fill perquè segueixi la regla de sant Agustí. A finals de segle, serà Arnau de Santjust qui, estant greument malalt, en les seves disposicions testamentàries, es lliurarà a l'església solsonina.

1.3. Lliurament del fill. Recopilació de notícies

El primer cas que tenim documentat d'aquest grup i, també, de la germandat solsonina és el lliurament per part de Guerau i la seva muller Guifreda del seu fill Domènec a Santa Maria de Solsona, l'any 1088. També fan donació d'una peça de terra situada a Calaf i una vinya del terme de Solanelles; mantindran les terres mentre visquin i lliuraran, anualment, una mitgera de forment. La fórmula emprada en el document pel lliurament del seu fill Domènec és la se-

güent: *Et simili modo tradimus prefate ecclesie filium nostrum vocitatum Dominicum, quod Deus annuat ut si opere quod vocatur nomine et ut in omni vita sua sit eius canonicus* [...]. Poc més tard, l'any 1090, Sància fa lliurament del seu fill Bernat i utilitza la següent fórmula *Hoc donum facio propter amorem filii Bernardi, quem iam dedi predictae ecclesie Sancte Marie, ut sit eius cannonicus omni tempore vite sue* [...]. Uns anys més tard, el 1093, Geribert lliura el seu fill adoptiu a l'església i a la canònica de Santa Maria de Solsona; la donació, com és habitual, va acompanyada d'un seguit de béns de les poblacions de Montmagastre, Aldòs, Santa Linya, Gerb i Balaguer, utilitzant la fórmula que té o pugui tenir en un futur.

La vídua Oruza va donar el seu fill Pere a la canònica i, en el document de 1097, lliura l'heretat que li correspondria al seu fill formada per uns béns de Vallmanya. En aquest document el seu fill actua com a canonge i escrivà. Un cas gens comú que ens proporciona notícies sobre la biografia d'un dels escrivans de Santa Maria.

L'any 1129 Pere Arnau i Arsenda donen el seu fill Bernat perquè segueixi la regla de sant Agustí i el prior Gauspert l'accepta. En concepte de manteniment aporten un seguit de béns a la canònica, entre aquests, l'església de Sant Martí del terme de Joval, amb els delmes, les primícies i oblacions. Tots aquests béns els tindrà en vida un altre membre de la família, Ramon Arnau, i a la seva mort passaran a la canònica.

L'any 1135 Pere Ot i la seva muller Ermen-garda donen el seu fill Ramon a Santa Maria de Solsona perquè sigui canonge segons la regla de sant Agustí. L'any 1140, Berenguer Arnau i Ermessenda faran lliurament del seu fill Guillem perquè sigui canonge i com a dotació aporten diferents béns dels termes de Solsona, Joval i Olius. Un altre cas equivalent el tenim l'any 1150 en què, Ramon Pere i la seva muller, Agnès, donen i ofereixen el seu fill Guillem perquè es faci canonge. L'any 1172, Berenguer Miró de Miravé, dóna a Santa Maria de Solsona l'església

MDCS. Làpida sepulcral. Escultura de pedra. S. XIII-XIV. Església parroquial, Peramola (l'Alt Urgell)

de Miravé i demana als canonges que rebin el seu fill com a clergue.

L'any 1174, Ramon de Concabella i la seva família lliuren a la canònica el seu fill Guillem perquè sigui canonge seguint la regla de sant Agustí i també s'aporten diferents béns. Cal assenyalar que és el resultat de la resolució d'unes disputes entre la família i Santa Maria de Solsona. Per la via de la definició, Pere Casals fa donació del mas de Llucena –del terme del castell de la Llena- i unes terres a favor de Santa Maria de Solsona. Un dels pactes és l'ingrés del fill al monestir per un període de tres anys.

En un interessant document de l'any 1191 Ramon Bord i la seva muller, Doneta, ofereixen a la canònica el seu fill Bultrot perquè hi visqui sota l'obediència del prepòsit Bernat, seguint la regla de sant Agustí. També es dona Doneta per viure-hi com una més de la comunitat. Aporten com a dotació tot l'honor que tenen al lloc de Vilanova de Berenguer -que mantindrà en vida Ramon Bord-, i els drets que tenen a Torre Corbins. El prepòsit els treu una penyora que tenien contreta i contribuirà al manteniment de la sèquia que utilitzarà. En aquest document ens apareix una diversitat d'elements que s'interrelacionen: per una part tenim els ele-

ments patrimonials; per una altra, el lliurament de la mare i el fill a la canònica amb *assensu et consilio vir Raimundi Bord*. Aquests elements ens constaten la presència de membres de la germandat que transcendia a l'estricta comunitat canonical, així com el fet que l'ingrés a la germandat -en moltes ocasions- és fruit d'una voluntat col·lectiva més enllà d'una voluntat individual. En el mateix any, com a resultat d'una definició, entra a formar part de la germandat solsonina Berenguer de Cornellana. A finals de segle XII trobem alguns documents entorn el castell de Llor i la canònica; un dels resultats és el fet que Hug de Llor es dona al monestir on vol ser enterrat. També Ponç de Torroja, en el seu testament, disposarà que deixa als seus fills, Bernat i Dalmau, el castell de Malgrat perquè puguin ser canonges de Santa Maria.

L'any 1203 Berenguer del Grau i la seva esposa Guilelma donen el seu fill Ramon amb la fórmula *corpora mea et anima in vita et in morte offerimus filium nostrum Raimundi*. El matrimoni té altres fills que no ingressen a la germandat. En concepte de dotació s'aporten diferents béns, situats en part dins el terme de Riner.

1.4. El *victum et vestitum*. Recopilació de notícies

Les notícies que tenim de la documentació d'aquest grup s'inicien tardanament, en el segle XII, i són les següents:

L'any 1129 Pere Arnall i la seva muller Arsendis lliuren el seu fill a la canònica solsonina però, els elements centrals del document són la seva alimentació i manutenció. La fórmula utilitzada és la següent *habeat victum atque vestitum tempore perhenni*; és a dir, que tingui aliment i vestit per sempre.

L'any 1156 una dona anomenada Adelaida es lliura a Santa Maria de Solsona amb els seus béns per viure-hi i assegurar-se el manteniment. Uns anys més tard, el 1181, és Sança d'Ivorra que es donarà a Santa Maria de Solsona per viure-hi sota l'obediència del preposít Bernat. El document deixa entreveure la participació espiritual de diverses germanes sota l'obediència del preposít. L'any següent, Pere de l'Aguda i la seva família donen el seu fill Joan perquè no li falti ni menjar ni roba i hi aporten diferents honors que tenen a Malgrat.

Domènec Costa i Bafarull ens assenyala que Berenguer de Vilaseca, l'any 1201, se li concedeix *victum in Ecclesia nostra*. L'any 1208, tenim un interessant document en què Saurina d'Altarriba [...] *offero me ipsam Domino Deo et Ecclesie Sancte Marie de Celsona in manu Petri eiusdem loci prepositi et aliorum canonicorum* [...] i, seguint la publicació del document, Costa i Bafarull ens diu [...] *Petrus Dei gratia Celsonensis prepositus cum aliorum consilio canonicorum recepimus te predictam Saurinam in sororem et damus tibi cibum et potum in domo nostra sicut uni ex fratribus nostris de festo Sancti Joannis Baptista in antea* [...]. Aquest document ens ofereix elements de l'acte d'entrada a la germandat, alguns dels quals sovint no s'assenyalen, com ha ressaltat

J. Orlandis, atès que ja eren habituals i assumits i no sempre ens apareixen en la documentació. La seva lectura ens permet veure l'oferiment (*offero me ipsam*), la cerimònia de donar les mans i acollir-les -també molt característic de la litúrgia feudal- (*in manu Petri*) i, en darrer terme, la recepció per part de la comunitat (*recepimus te predictam Saurinam in sororem*) reforçada -en aquest cas- pel fet que se li concedeix l'aliment i la manutenció com un membre més de la comunitat (*uni ex fratribus nostris*). En la majoria dels casos i, en aquest cas també, l'acte de lliurament supera la vessant individual i compta amb el vistiplau o autorització de la família i, sovint, amb l'assentiment o garantia de la noblesa, que intervenen en l'acte i subscriuen el document. També s'aporten uns béns de Miravé, Sant Climenç de Miravé i Portell a la canònica.

1.5. Protecció a Santa Maria de Solsona. Recopilació de notícies

La incorporació a la *familiaritas* com a soldats o protectors fidels -*fidelis miles*- és un element que trobem en més d'una ocasió en els pactes que s'estableixen en les relacions -a voltes de la resolució de conflictes- entre la canònica i la noblesa. És un mecanisme que permet enfortir i ampliar l'àrea d'influència de Santa Maria de Solsona.

La conflictivitat la podem veure en l'estudi de diferents tipologies documentals com les definicions, les convinences i els acords o concòrdies que ens permeten endinsar-nos i conèixer millor les tensions que es produïen entre els diferents actors de poder, assenyala Josep Maria Salrach¹². El seu nombre, en el cas de Santa Maria de Solsona, és extraordinàriament elevat, sobretot pel que fa a les definicions, que arriben, gairebé, a la vuitantena només en el segle XII.

12 SALRACH, Josep Maria. "Disputes i compromisos entre l'església de Girona i la noblesa: notes d'unes difícils relacions (segles XI i XII)". A: *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 29. Barcelona, 1999, p. 927-958.

Església de Torredenegó. ACS / Fotografia del grup Kumbaià, inicis dels anys noranta

En aquest sentit hi ha dos casos molt exemplificadors d'aquesta tendència. El primer és centrat en la família Isanta. L'any 1126 Arnau d'Isanta ingressa a la germandat o *familiaritas* com a *amicus et fidelis miles Celsonensis ecclesie atque prepositi*. La condició d'amic i protector de Santa Maria de Solsona es mantindrà; actuarà com a testimoni en diferents documents de la canònica. El patrimoni familiar es vincularà als nuclis d'Isanta, Torredenegó i Riart. Si seguim la trajectòria de la nissaga Isanta podem veure com, cada volta amb major grau, s'estableix una vinculació amb la canònica solsonina i, en menor mesura, amb els templers. Alhora, podem copsar la necessitat de numerari de la família; així, l'any 1177 es vendrà el bosc d'Isanta a la canònica i, uns anys més tard, s'empenyorarà el castell d'Isanta a Joan de Solsona per 300 sous agramuntesos. Berenguer d'Isanta, germà d'Arnau i de Guillem, es va fer canonge regular i, en un document de l'any 1185, ens mostra els pactes que havien acordat els seus germans i la seva mare pel seu ingrés al monestir.

El segon cas, centrat en la família Ponts, ens mostra diferents aspectes de la relació amb la canònica. L'any 1129 el cavaller Guillem de Ponts entra a formar part de la germandat de la canònica de Santa Maria de Solsona. L'estructura del document és la següent: en primer lloc, Guillem de Ponts s'ofereix a Déu i a Santa Maria de Solsona en vida i en mort i es compromet a defensar-la –excepte contra el comte i contra Berenguer Pere de Puigverd– i quan mori, lliurarà el seu cos amb el seu cavall i les seves armes; a continuació hi ha l'acceptació per part del preposit Guillem i els germans i s'especifica [...] *damus tibi Guilelmo de Ponts partem et societatem in omnibus beneficiis* [...] i se li atorguen els beneficis de formar-ne part en la vida i en la mort i quan aquesta li arribi passarà a ser un membre més de la canònica *pro uno de fratribus nostris*. També rebrà de la canònica 150 sous. L'any 1185, el noble Guillem de Ponts i el seu fill Pere de Sebra venen a Santa Maria de Solsona el castell d'Olius, entre altres béns. Seran considerats cavallers fidels de la

canònica. L'any 1198 es reafirmarà el compromís de Guillem de Ponts de formar part de la germandat solsonina.

Tant la família Isanta com la família Ponts ens mostraran d'una forma paradigmàtica les vinculacions que es van establir entre la canònica i la noblesa de l'àrea solsonina; no són els únics casos. Ens referim als Santafè, als Biosca, als Joval, als Sanjust o als Eimeric, entre altres.

A mitjans del segle XII –l'any 1154– s'estableixen uns pactes entre Guillem de Clarà i la canònica solsonina, fruit d'una convinença o definició. La canònica li dóna la quarta part de l'*almúnia* que té en un camp davant de Balaguer i aquest ho posseirà mentre visqui. Guillem de Clarà aporta també uns béns i defineix a favor de Santa Maria la querella que tenia amb els homes de Pampa i el mas de Pere Canet, alhora que entra a formar part de Santa Maria com a *fidelis miles*. Bernat de Lavansa, l'any 1162, es dóna a la seva mort i es fa cavaller de la canònica a la qual aporta diferents béns.

En aquest mateix apartat hem de remarcar alguns casos en què al costat de la funció espiritual i militar hi ha un element de prestigi. Un exemple important és el comte-rei Alfons I que es dóna com a membre de la germandat i es fa canonge de Santa Maria de Solsona amb la prometença de defensar-la. L'any 1192, també es farà canonge i germà de l'església solsonina el comte Ermengol d'Urgell, que establirà una refacció perpètua pels canonges per Pasqua i aportarà algunes rendes al monestir. Uns anys més tard, el vescomte de Cardona, Guillem, fa un document de protecció a Santa Maria de Solsona. El prepòsit i els canonges l'admeten com a membre beneficiari de part i societat de tots els seus béns.

1.6. Al servei de Santa Maria de Solsona. Recopilació de notícies

Un document de l'any 1153 ens trasllada la convinença entre Santa Maria de Solsona i Bonet. Aquest actuarà al servei de la canònica

Església de Sant Agustí d'Isanta. ACS / Fotografia del grup Kumbaià, inicis dels anys noranta

a la qual es vincularà i regirà les esglésies de Santa Coloma i Figuerola. Dos anys més tard s'encarrega a Ramon de Guspí el regiment de l'església de Sant Miquel de Pinell i les seves sufragànies pel servei de Santa Maria. És acceptat per la canònica amb la següent fórmula [...] *recipamus te canonice in societate nostra*. Així mateix, vol ser enterrat com els altres germans seus.

L'any 1178, Santa Maria de Solsona procedeix a encomanar el regiment de l'església de Santa Maria de Vernet a favor d'Arnau de Torredà, que passarà a ser home propi de l'església solsonina. En aquesta línia, dos anys més tard, Ramon d'Arbeca, també es dona a la canònica i, en la seva acceptació, s'especifica que pot fer-se canonge. Alhora, aporta un important patrimoni i el preposit Bernat li concedeix unes cases que posseeix la canònica a la ciutat de Lleida i li n'encarrega la construcció d'unes altres a la parròquia de Sant Andreu de la ciutat. La fórmula que s'utilitza és la següent: [...] *si forte tu Raimunde volueris te reddere Celsonensi ecclesie pro canonico regulari non coactus sed tua spontanea voluntate, nos convenimus te recipere pro canonico quacumque die volueris; interim recipimus te in nostra societate* [...]. L'any 1180 tenim un altre encomanament per portar l'església de Sant Cistòfor de Queralt a favor de Pere Prat, que s'ofereix a l'església solsonina i deixa el seu cos per ser enterrat a la canònica.

El preposit Pere, l'any 1198, encomana a Vivet el regiment de l'església de Riner i les seves sufragànies, però no veiem que sigui admès o entri a formar part de la *familiaritas*. És interessant esmentar un document de l'any 1239 en què Ferrer de Cirera, la seva esposa Maria i el seu fill Joan, donen el mas Cirera, del terme d'Odèn o Cambrils (així ho assenyala el document), i tindran la protecció de Santa Maria de Solsona. En aquest cas l'element de protecció militar no és vers la canònica sinó a l'inrevés.

2. El paper de la Germandat de Santa Maria de Solsona

El primer document que podem relacionar amb la institució de la germandat solsonina és de l'any 1088 i el darrer de 1239, tot i que Domènec Costa i Bafarull assenyala el cas de la comtessa de Foix i vescomtessa de Castellbó que en el necrològic solsoní dona notícia de la seva mort a finals del segle XIII i, la seva entrada, hauria estat avançada la centúria. Aquestes dates ens ofereixen un espai cronològic molt acotat d'uns cent cinquanta anys que correspon als preposit: Bernat I, Ramon Guitart I, Gauspert II, Ramon Guitart II, Guillem, Ramon Guitart III, Pere I, Gauspert III, Guillem Bernat, Bernat de Pampa, Pere de Castelló, Bernat III de Castelló, Guerau Calvó, Bernat IV, Ferrer de Calaf i Ponç de Vilaró.

Un total de setanta-un documents ens presenten casos relacionats amb la germandat solsonina. Per grups podem establir les següents divisions:

- Lliurament espiritual

En aquest apartat tenim 27 documents. El primer és de l'any 1099, el següent de l'any 1130. Des de l'any 1172 a l'any 1201, n'hi ha divuit. El darrer és de 1212.

- Beneficis espirituals al pas a l'altra vida

El nombre de documents és de nou. El primer és de l'any 1089. A mitjans del segle XII és quan hi ha la major concentració.

- Lliurament d'un fill

És el segon grup amb un major nombre de documents, un total de 16. El primer és de l'any 1088 i ens ofereix la primera notícia sobre la germandat. Pel que fa a la seva cronologia és força diversificada, tot i que hi ha una major concentració a mitjans del segle XII.

- *Victum et vestitum*

Són cinc els documents, tres del segle XII i dos de principis del segle XIII.

- Protecció de Santa Maria de Solsona

Troben un total de nou documents des de l'any 1126 fins a finals del segle XII.

- Al servei de Santa Maria de Solsona

Són sis documents. La seva cronologia abraça des de 1153 fins a 1180, tret del darrer que és de l'any 1239.

De tots els documents, n'hi ha 48 que es troben entre els anys 1150 i 1200. És a dir, més del 67% dels documents es concentren a la segona meitat del segle XII, i la major part, gairebé un 40%, pertanyen al primer grup: *Lliurament espiritual*.

Els diferents grups que hem establert ens permeten aprofundir en l'estudi de les dades; tanmateix, hem de tenir present la interrelació entre els grups que es produeix en la majoria dels casos. Només en algunes ocasions tenim exemples que podríem qualificar de *purs* i, aquests casos, constitueixen més una excepció que la normalitat. Un altre dels trets que hem posat de manifest és el fet que, en algunes ocasions, podem parlar de voluntat individual i, en altres, es tracta d'una voluntat col·lectiva o familiar. En aquest sentit els exemples són nombrosos; un document de l'any 1177 referent a la venda del bosc d'Isanta i els seus drets per part d'Arnau d'Isanta a favor de Santa Maria de Solsona per 250 sous ho testimonia. Aquest actua amb la voluntat i el consentiment de la seva mare Ermessenda i dels seus germans, Ramon, Berenguer, Guillem i la seva germana

Ermessenda. Tots ells signaran el document expressant la seva *voluntate et assensu*.

Els documents ens traslladen, més o menys explícitament, a l'acte jurídic de l'entrada o l'ingrés a la germandat o *familiaritas* revestit d'una litúrgia i una cerimònia característiques de l'època. Així, d'una banda, tenim l'ofertament, la donació i, per l'altra, l'acceptació del preposít i els canonges. Un exemple és l'entrada de Sança d'Ivorra a la canònica; el document ens diu *Tali pacto offero me sicut superius dixi in manu Bernardi prepositi et aliorum canonicorum*. En altres casos podem veure les traces del pacte i la cerimònia *in manu Bernardi prepositi*. La litúrgia del lliurament oferint les mans és freqüent a l'època medieval i en tenim nombrosos exemples, els més coneguts dels quals estan relacionats amb l'homenatge feudal.

3. Conclusions

L'afirmació de Nikolas Jaspert¹³ que defineix les *confraternitas* o germandats com un *nexe fonamental entre les institucions catalanes i el seu entorn laic* són molt encertades i ens ajuden a endinsar-nos en aquest tema complex i amb múltiples variants. Aquest fet, com ja hem assenyalat, és afavorit per la seva estructuració jurídica, basada en acords i pactes individuals. Les relacions que es podien establir presenten una casuística molt rica i variada. Aquesta mateixa naturalesa fa que, en alguna ocasió, la frontera entre els membres de la *familiaritas* o germandat i els membres *estrictes* de la comunitat canonical pugui ser difusa; així, l'adquisició de la condició de *canonge* pot referir-se a situacions molt diverses i hem intentat recollir totes les situacions, tot i que, en algun cas, ens hauríem de referir més a l'ingrés a la canònica que a la seva germandat.

13 JASPERT, Nikolas. "La *confraternitas* de l'orde del Sant Sepulcre i el necrologi de Santa Anna de Barcelona". A: *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. Barcelona, 1981.

MDCS. Urna funerària. *Bartomeu de Llobera*. Escultura de pedra. Primera meitat s. XV. Catedral de Santa Maria, Solsona (el Solsonès)

Domènec Costa i Bafarull¹⁴ o Manuel Riu i Riu¹⁵ assenyalen la importància de la germandat solsonina. Com hem posat de manifest, tots dos remarquen la puixança que adquireix, sobretot, al llarg del segle XII, en què assoleix unes xifres molt remarcables. En les pàgines precedents hem intentat endinsar-nos i aprofundir en la institució per conèixer millor la seva lògica i els mecanismes de funcionament.

En la seva anàlisi hem de situar el paper de Santa Maria de Solsona, una canònica molt vinculada als comtes d'Urgell i als Torroja, que jugarà un rol remarcable en l'expansió territorial del segle XII. Assolirà un creixement extraor-

dinari en un breu període. Tanmateix, la seva consolidació generarà tensions i disputes amb els altres actors del territori, tant nobiliaris com eclesiàstics¹⁶. Tampoc podem deixar d'esmentar que gaudeix d'una considerable independència en comparació a altres canòniques. Un exemple seria la canònica de Sant Vicenç de Cardona, fortament vinculada al poder dels vescomtes d'Osona o Cardona. Aquesta ha estat estudiada per Montserrat Nadal¹⁷ i ens assenjala el nombre total de casos coneguts de la seva germandat que no depassen els set ingressos de membres al segle XII i conclou que la seva funció és, bàsicament, assistencial. El nostre cas, com hem pogut

14 COSTA i BAFARULL, Domènec. *Memorias de la ciudad de Solsona y su iglesia*. Barcelona: Balmes, 1959. p. 60-66.

15 RIU, Manuel. "La canònica de Santa Maria de Solsona. Precedents medievals d'un bisbat modern". A: *Urgellia, II*. La Seu d'Urgell, 1979, p. 235-236.

16 MASNOU, Josep Maria. "El conflicte entre el bisbat de Vic i Santa Maria de Solsona per les parròquies de la Segarra i l'Urgell al segle XII". A: *Oppidum. Revista cultural del Solsonès*. Solsona, 2018, p. 26-43.

17 NADAL, Montserrat. *La canònica de Sant Vicenç de Cardona a l'Edat Mitjana*. Cardona: Patronat Municipal de Museus. Cardona, 1992, p. 104-108.

MDCS. Sarcòfag. *Tomba d'Hug de Copons*. Pere Moragues. Escultura de pedra. Vers 1360. Procedència: Església de Sant Julià del Llor, Torrefeta i Florejacs (la Segarra)

observar, és molt diferent i tampoc s'inscriu en la dinàmica assenyalada per Pere Benito¹⁸ que destaca la funció assistencial centrada en el *victum* i el *vestitum* en un remarcable estudi que vincula el creixement d'aquesta funció amb els períodes de carestia.

La germandat solsonina, des de finals del segle XI fins a inicis del segle XIII, tindrà una notable importància, sobresortint el període comprès entre 1150 i 1200. La germandat o *familiaritas* solsonina serà un instrument molt útil per a la consolidació i l'extraordinari creixement de Santa Maria de Solsona. La política patrimonial de la canònica arrodonint el patrimoni de certes àrees, consolidant certs sectors com Olius, Portell, Isanta o Malgrat, tindrà en la *Germandat* un instrument útil. També servirà per assolir el regiment d'algunes esglésies que havien estat sota dependència senyorial.

La butlla del Papa Urbà II confirmant els privilegis i les possessions de Santa Maria de Solsona de l'any 1097 serà confirmada en tres ocasions a la segona meitat del segle XII: pel Papa Eugeni III, l'any 1151; pel Papa Alexandre III, l'any 1180; i per Climent III, l'any 1188. Aquest període coincideix amb l'interval d'anys en què la *familiaritas* de la canònica solsonina experimentarà un creixement molt destacat.

La vinculació de diferents famílies nobles o determinats prohoms amb la germandat solsonina, sovint té el seu origen en la conflictivitat i les tensions entre la noblesa de l'àrea solsonina i la canònica i, el seu ingrés, a voltes forma part dels pactes que s'estableixen per a la seva resolució. No oblidem, tampoc, la necessitat de la canònica solsonina de cercar una protecció, teixir una xarxa d'influències o disposar d'aliats com els *milites fidelis*. Així, la germandat solsonina serà

18 BENITO, Pere. "Entre la beneficència y la *familiaritas*: la contractació del "victum et vestitum" en los monasterios catalanes durante los siglos XI-XII. Una respuesta institucional alternativa ante el hambre como problema social". A: *Anuario de Estudios Medievales*, 34, 1, . Barcelona, 2004, p. 3-30.

un instrument per consolidar el creixement de la canònica i interactuarà amb la noblesa solsonina que, també, hi cercarà mecanismes per promocionar-se. En aquesta via, hem apuntat els casos de les nissagues dels Isanta o dels Ponts.

En definitiva, per entendre i valorar la germandat solsonina hem d'anar més enllà de les funcions més característiques d'aquestes institucions –l'assistència i els beneficis espirituals- i saber-nos situar en les dinàmiques i el creixement que experimentarà la canònica de Santa Maria de Solsona en els segles XI al XIII. En aquest darrer segle veurem el final de les germandats tal i com havien existit. Els concilis lateranenses, en la següent centúria, com assenyala Josep Orlandis¹⁹, marcaran per les germandats, *familiaritas o fraternas*, la seva evolució i transformació vers noves institucions com les confraries i, en un altre nivell, les ordes militars.

---

19 ORLANDIS, José. "Traditio corporis et animae". A: *Estudios sobre instituciones monasticas medievales*. Pamplona: Universidad de Navarra. Instituto de Historia de la Iglesia, 1971, p. 377.